

Davant de la crisi de la COVID-19

MANIFEST DE LA XESC

La Xarxa d'Escoles per la Sostenibilitat de Catalunya desitja expressar la seva posició en la crisi de la COVID-19 i vol començar per transmetre el seu condol a les persones que han estat afectades i per agrair emotivament la tasca dels col·lectius que han dedicat el seu esforç a pal·liar-ne els efectes.

Entenem aquesta situació com una dimensió més de la crisi de civilització que vivim. Episodis com el Glòria, en l'àmbit climàtic, i la COVID-19, en l'epidemiològic, no són primícies històriques. Però s'han produït en un context marcat per la contraposició entre els límits ecològics del planeta i el model econòmic predominant. Històricament, no totes les civilitzacions han dut les seves societats fins a un punt de col·lapse com la nostra.

El confinament ha comportat una eventual reducció de l'impacte humà en la biosfera. Altrament, la conjuntura econòmica actual transforma l'aturada en una catàstrofe, per la recessió i l'atur que provoca. Caldrà doncs que l'educació ambiental integri el suport als sectors vulnerables i treballi per construir noves formes de cobrir les necessitats humanes bàsiques, inspirades en models econòmics que treballin amb hipòtesis diferents, tal vegada de decreixement. L'educació ambiental és una finestra privilegiada a altres plantejaments i una assemblea de decisió per a nous escenaris i projectes basats en la solidaritat.

L'educació ambiental, eina essencial de resposta a la crisi

L'objectiu de l'educació ambiental és apropar els individus i les comunitats al seu entorn i dotar-los d'eines per decidir i actuar sobre els problemes ambientals. Presenta un seguit de característiques distintives que la fan molt adequada com a instrument per apropar-se al tractament de les crisis. És interdisciplinària i integra la visió ambiental, social i econòmica. Treballa amb la ciència i la recerca i, per tant, a partir de dades. I alhora posa la mirada en elements com la salut, la qualitat ambiental i el contacte amb l'entorn natural. Pren en consideració els diversos agents i interessos i estimula la participació i l'alteritat. Contempla capacitats com l'esperit crític, l'empatia i la comunicació. Ens ajuda a entendre una realitat que és complexa i ens capacita per actuar.

Som conscients que el model actual no és sostenible, però, sabem quin camí cal prendre per transformar-lo? L'educació ambiental ens ha d'ajudar a prendre-hi decisions. Té tradició dins del món educatiu i permet el treball amb les generacions presents i, especialment, amb les futures, a través de la imaginació, l'acció, la posada en pràctica de drets fonamentals, la construcció de models d'interpretació, el desenvolupament de l'alteritat, la mirada crítica, el debat democràtic, la cooperació, l'aprenentatge dels propis errors i l'organització horitzontal.

L'educació ambiental educa per un món més sostenible, i també més saludable. Els destins de l'ésser humà i el de la resta d'espècies estan vinculats. La crisi del coronavirus ha fet palesa la nostra fragilitat i ha reforçat el discurs de l'educació ambiental sobre la preservació dels

ecosistemes i la biodiversitat, una bàsica de mitigació de la transmissió de virus entre espècies. L'educació ambiental ha de fer arribar a la població el fràgil equilibri de la nostra relació amb el medi. I li ha de fer arribar també un segon missatge, de caire més pragmàtic, sobre els canvis necessaris i sobre la forma en què hem d'assolir-los.

Una crisi és sempre un trencament, una oportunitat per reflexionar sobre els errors i treballar per una realitat on tothom tingui cabuda, inclòs el planeta, que és el proveïdor de recursos per a la vida. L'educació ambiental ha de promoure una visió de canvi global, de superació del sistema econòmic vigent i de planificació del futur des de la intel·ligència i l'ètica.

Els efectes del confinament sobre el medi ambient

Més fins i tot que qualsevol altra crisi recent, la de la COVID-19 ha estat netament negativa. Gairebé 400.000 morts comptabilitzades, oficialment, arreu del món en donen fe sobrada. Les conseqüències econòmiques i emocionals s'arrossegaran durant molt de temps i amb un impacte encara incert.

Malgrat tot, en el nostre entorn molt proper, urbà i *quasiurbà*, occidental i europeu, la crisi ha vist reduccions eventuais de la contaminació atmosfèrica i acústica, derivades d'una menor mobilitat. Hem observat canvis en el comportament d'algunes espècies salvatges, i una millora visual de la qualitat de l'aigua del mar. A les grans ciutats, algunes persones han descobert petits instants i espais de no estrès, abans insospitats. El confinament ha propiciat una obligada disminució de les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle. No se'ns escapa, però, i alguns ecòlegs de solvència ens ho adverteixen aquests dies, que la descarbonització de la societat no s'arregla amb un confinament de dos mesos, i que la baixada d'emissions per la pandèmia és irrellevant per frenar la crisi climàtica.

Durant el confinament s'ha produït una disminució del consum superflu i s'ha alentit la cadena que connecta l'extracció de matèries primeres a la indústria manufacturera, la distribució, la venda i el rebuig. S'ha intuït una certa reducció del malbaratament alimentari, tant als establiments de restauració, tancats, com a l'àmbit domèstic, on la situació ha empès les famílies a una millor organització en la planificació dels menús.

La generalització, abans presumida però tímida, d'un model de treball telemàtic ha obert la porta a alternatives laborals que sens dubte s'estendran més enllà de la pandèmia, amb conseqüències positives sobre la reducció de la mobilitat. Caldrà calcular també, però, l'impacte de l'ús de les tecnologies sobre l'entorn. En l'escala social, s'ha enfortit el sentiment de solidaritat i un reforç del sentiment de comunitat. Fins i tot, en alguns casos, s'ha observat la reorientació d'objectius empresarials cap a un front comú i s'ha fet evident la necessitat de perspectives més socials en l'economia.

Finalment, volem destacar de forma molt especial la rellevància que ha pres el paper de la ciència i dels científics. En els darrers temps, i particularment després de la crisi del 2008, bona part de la classe política ha debilitat la confiança en món científic, al qual han acusat sovint de desconexió amb els problemes del món real. La crisi de la COVID-19 ha enfortit la confiança de la societat en la ciència, ha desvelat el paper clau que hi juguen els experts i ha palesat la importància de disposar d'uns sistemes sanitari i científic forts i de qualitat.

Els reptes que se'ns presenten

L'educació en general, i l'educació ambiental en particular, han lluitat sempre amb la dificultat de despertar en el destinatari l'interès pel missatge. Hem d'aprofitar el caràcter receptiu que presenta la societat arran de la crisi, i fer-li patent la realitat de la nostra ecodependència. Malgrat això, cal fer també un discurs pragmàtic, que detalli els canvis que cal adoptar i com s'han de dur a terme, a nivell individual, col·lectiu i institucional.

És necessari garantir la funció dels agents educadors a partir del reconeixement de la rellevància de la tasca que desenvolupen, i incorporar l'educació ambiental als àmbits de presa de decisions i a la governança a tots els nivells. Cal situar l'educació ambiental al nucli de l'acció estratègica, per aportar solucions a les problemàtiques presents i futures, generar noves preguntes i redirigir el debat cap a models més sostenibles.

Cal transmetre que hi ha estratègies viables per millorar l'entorn, i alternatives a la nostra manera d'actuar. Reforçar els canvis de comportament que hem adoptat durant la crisi que han comportat un benefici per al medi. Desenvolupar l'educació ambiental urbana com a instrument per entendre el gran impacte que genera la ciutat. I, alhora, buscar aliances amb la tecnologia. La virtualitat que permet la xarxa és un factor essencial de difusió i alhora un espai estimulador d'exploració d'alternatives.

Veiem els centres educatius com un lloc de replantejament de models organitzatius i de programacions curriculars, però també com un espai per al treball de les emocions i els sentiments. Cal reforçar el treball sincronitzat de famílies, docents i escolars com a coprotagonistes. S'han de fomentar els projectes de visió integral que permetin entendre el nostre impacte sobre el medi natural i treballar la crisi com un element de creació pedagògica. Com a xarxa d'escoles, hem d'acompanyar el professorat i facilitar-li la feina, perquè se senti interpellat a transmetre el missatge.

Generositat per a la transformació

Com qualsevol espècie biològica, ens adaptem a l'entorn canviant. També al que genera una crisi. És la premissa per evolucionar. El confinament ha estat un període miratge que ha obert una esclatxa per on entreveure algunes de les nostres contradiccions: carrers sense cotxes, ciutats sense contaminació, o la sorpresa deliciosa de descobrir que altres éssers, malgrat tot, encara conviuen amb nosaltres.

Educar sobre la crisi és certament fàcil quan la gent està esporuguida, però difícil quan no se'n veuen les conseqüències. La crisi actual ens ajuda a fer-nos una idea de la magnitud de la tragèdia, i els educadors ambientals hem de saber aprofitar-ho. Però educar per a les crisis serà sempre comprendre'n l'origen, projectar-ne les conseqüències, incorporar noves maneres de fer i ajudar la gent a treballar per adaptar-nos a les actuals i prevenir-ne de noves.

Tot això cal fer-ho de manera transparent, oberta i generosa, perquè la ciutadania s'hi senti participant. Cal facilitar una reflexió que vinculi clarament els impactes de la crisi, sanitària o climàtica, amb els excessos del model vigent. Cal assenyalar, més que mai, les actituds irresponsables i les seves conseqüències i plantejar alternatives orientades a la transformació col·lectiva.